

„A Tisza-parton mit keresek?”

Ady Endre izgatott kérdését/felkiáltását valószínűleg minden olyan művész és tudós magáénak érezheti, aki vidéken próbál – olykor méltánytalan helyzetben – jelentőset, a „helyi értékrenden” messze túlbaladót alkotni. A Tisza-parton azonban nemcsak a lelki nyugtalanság, hanem az elszántság verse. Ezért is választottuk a bíres sort sorozatunk címéül, melyben a magyar kultúra és tudományosság Szegedhez is kötődő jeleseit kívánjuk megszólaltatni.

„Móra Ferenc példája meghatározó”

BESZÉLGETÉS VÖRÖS GABRIELLA MUZEOLÓGUSSAL

1998 februárjában nevezték ki a szegedi Móra Ferenc Múzeum és egyben a Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága élére Vörös Gabriellát. A kiskunfélegyházi születésű, JÁTE-n diplomázott és ma a Régészeti Tanszék adjunktusaként oktató régészmuzeológus korábban a szentesi Koszta József Múzeum vezetője volt, Szegeden tanárát, mesterét, a nyugállományba vonult Trogmayer Ottót váltotta az igazgatói székben. Beiktatásakor a fenntartó önkormányzat vezetője úgy fogalmazott: a megye első múzeum-igazgatójére férfias munka vár, hiszen az ország egyik legnagyobb múzeumi szervezetét kell átvezetnie a következő évezredbe. Vörös Gabriellával pályájáról, a múzeum helyzetéről és jövőjéről beszélgettünk.

– *Honnan indult, hogyan befolyásolta a családi környezet a pályaválasztását?*

– Édesapám a Kiskunfélegyháza és Tiszaalpár közötti tanyavilágban volt – ahogy akkoriban mondták – igazgató-tanító. Ez az elnevezés picit nagyozásnak tűnik, hiszen az iskolánkban, ahol én is jártam az első osztályt, mindössze két osztályterem volt. Az egyikbe az alsósok jártak elsőtől negyedikig, a másikba, ahol édesapám tanított,

a felsősök ötödiktől nyolcadikig. Talán az egész életemre nézve meghatározó élmény volt, hogy ebben az osztatlan tanyai iskolában kezdtem a tanulást. Mivel én voltam a tanító lánya, nekem mindenből többet kellett nyújtanom, mint más gyerekeknek. Amikor beteg volt az alsós tanító néni, édesapám tanított mindkét osztályteremben. Sohasem felejttem el, mennyire rossz szul esett, hogy ugyanolyan jó dolgozatra én négy-

ötödöt kaptam, az osztálytársam, Kollár Franciska pedig ötöst. Édesapám rettenetesen szigorú és következetes volt, még a látszatát is el akarta kerülni annak, hogy az ő gyerekei – van egy öcsém is – valamiben is előnyt élveznek. Édesapám paraszti családból származott, óriási dolognak számított abban a környezetben, hogy egyetlen gyermekként tovább tanulhatott. A legközelebbi köves úttól három kilométerre fekvő tanyai iskolában, ahol szolgálati lakást is kapott, tulajdonképpen minden volt, és szinte éjjel-nappal szolgálatot tartott. A környékbeli tanyákból, körülbelül öt kilométeres körzetből jártak be a diákok az iskolába, de nemcsak a gyerekekkel kellett foglalkoznia, hanem a szülőkkel is. Az ötvenes években egy tanítónak sok mindennel kellett törődnie. Ha kapott valaki valamilyen hivatalos iratot, akkor rögtön apámhoz hozta. A tanyai emberek még ma is tartanak a pecsétes levéltől, akkoriban pedig még bizonytalanabbak voltak. Apám mindenkinek szívesen segített, ő végezte a népességszámlálást, a különböző összeírásokat. Kapott egy hátszlovat, azzal járta a vidéket. A technikai haladást is ő képviselte a környéken. Nekünk volt először rádiónk, ami több kilós, hatalmas telepekkel működött. Bár még nagyon kicsi voltam, emlékszem, hogy 1956 után esténként összegyűltünk nálunk az emberek, és együtt hallgatták a Szabad Európa Rádiót, ami hírt adott a külföldre távozott hozzátartozóikról. Apámnak volt először fényképezőgépe is, amivel megörökítette a családot és a környékbelieket. Az iskola könyvtárából, amit ugyancsak ő üzemeltetett, nemcsak a gyerekek kölcsönöztek, hanem a szülők is, akik főként a magyar klasszikusokat, Jókait, Gárdonyit, Mikszáthot olvasták. Apám iskolája abban a környezetben szellemi központnak számított, gyerekkoromban azt a példát láttam, hogy a tanítóra, a tanult emberre a többiek felnéznek, neki állandóan tennie kell másokért. Természetesen a családjáért is, hiszen el kellett tartania bennünket. A tanári fizetés akkoriban sem volt sok, ezért mi is állatokat tartottunk, földünk volt, ahol nekünk, gyerekeknek is sokat kellett dolgoznunk. Együtt éltünk ezzel a tanyai közösséggel, de ugyanakkor kicsit ki is emelkedtünk belőle. Az nevelődött belém, hogy mindig a maximumot kell nyújtanom és segítenem kell másokon.

– *Édesanyja mivel foglalkozott?*

– Ő is paraszti családból származott, de nem volt tanult ember, mint apám, mégis sokkal rátartibb volt. Ő takarította az iskolát, amiért fizetést is kapott, de azt ki nem ejtettük a számon, hogy ő takarítónő. A tanítóné volt, aki elsősorban a családjával, a háztartással és az állatokkal törődött.

– *Milyen volt ez a zárt tanyai világ?*

– Érdekes visszagondolni arra, hogy maga volt az élő néprajz. Részesem voltam olyan szokásoknak, mint a húsvéti locsolkodás rituáléja. Hatalmas téli disznóvágásokon vettünk részt. Természetes volt, hogy a tanító úr minden családtól kapott kóstolót: egy fehér porcelán tányér alján megdermedt disznópörkölt volt, arra rákerekítették a hurkát és a kolbászt, sőt olykor egy darab pecsenyét is. Amikor a tehetősebb családok több disznót is vágtak, meghívtak bennünket is a disznótorba, ahol én még maskarákkal is találkoztam. Fialok rossz rongyokba bújva asszonynak öltöztek, bekenték az arcukat korommal, dobbal, síppal, zörgő fazekakkal berontottak a konyhába, és azt játszották, hogy el akarják lopni a hurkát és a kolbászt. A jelenet után persze leültették és megkínálták őket a háziak. Ezekre a maskarákra nagyon emlékszem, amikor először láttunk ilyet, úgy megijedtünk az öcsémmel, hogy bebújtunk az asztal alá. Rengeg hasonló élményem volt, később visszagondolva már elemezni tudtam, hogy ponto-

san minnek is voltam a részese. Ezek a személyes tapasztalatok roppant fontosak egy muzeológus számára.

– *Meddig tanult édesapja iskolájában?*

– Abból a tanyavilágból nagyon kevés gyerek jutott el városi iskolába. 1952-ben születtem, évvésztésenként hétévesen kezdtem az iskolát, 1964-ben azért kellett kiszakadnom – a tévész vezetőjének lányával együtt – abból a környezetből, mert a továbbtanulás miatt oroszot kellett tanulnom. Ötödiktől kezdve egy rokon családnál laktam Kiskunfélegyházán, és ott jártam iskolába.

– *Milyen volt a váltás?*

– Megrendítő, mert keményen éreztették velünk, hogy tanyaiak vagyunk. Az öltözködésünk, a viselkedésünk, a szűkebb közösségre jellemző ízes beszédünk és szóhasználatunk miatt úgy tűnhetett, egy másik világból jöttünk. De a gyerek rugalmas, formálható, így rövid időn belül igazi városi kislány vált belőlem, és a „tekintélyemet” azzal vívtam ki, hogy az osztály legjobb tanulója lettem. Az általános iskola után az egyik kiskunfélegyházi középiskolába, a Móra Ferenc Gimnáziumba iratkoztam be, ahol négy felejtethetetlen évet töltöttem. Attól kezdve Móra Ferenc példája meghatározó lett számomra. Legkedvesebb tanárom Csányi György volt, aki nemcsak irodalmat tanított nekünk, hanem a verseken, novellákon, egy-egy író, költő pályaképen keresztül saját életszemléletét is átadta. Mindig nagy élményt jelentettek az órái, miatta jelentkeztem a szegedi egyetem magyar-történelem szakára.

– *Hogyan lett a magyar-történelem szakból régészet?*

– Mindig benne volt a családi közhangulatban, hogy tovább kell tanulnom. Gyerekként az volt maximális programom, hogy elvégezzem az egyetemet, és középiskolai tanár leszek. Tudtam, hogy Kiskunfélegyháza után Szeged a lehetőségek városa lesz számomra, ahol a hatalmas könyvtár, a színház és a múzeum mellett vár az egyetemi klub is. Hamar kiderült, hogy a magyar-történelem szak elvégzése mellett marad időm sok minden másra is. Belevetettem magam a szegedi éjszakai életbe, a baráti társasággal nagyon sok kocsmát megismertem. A hajnalig tartó nagy beszélgetésekben minden héten megváltottuk a világot. Barátnőm, Matuz Edit – aki jelenleg a Budapesti Történeti Múzeum munkatársa – az első év végén javasolta, hogy a nyári szünetben menjünk el az akkor induló ópusztaszeri ásatásokra, mert nagyon jó buli lesz. Valóban borzasztóan jól éreztük magunkat, a következő nyarak egy részét is ott töltöttük. A negyedik év végére, amikor már vésszesen közelinek tűnt az egyetem befejezése, és valószínűnek látszott, hogy diploma után a kiskunhalasi gimnáziumban felajánlott tanári-könyvtárosi állást kell majd elfogadnom, akkor jöttem rá: nem akarok Szegedről elmenni, és nem szeretnék se könyvtáros, se tanár lenni. Annak ellenére sem, hogy a tanítást, a gyerekeket mindig szerettem, és érezttem magamban ambíciót a tudás átadására. Negyedéves koromban gyorsan felvettem a régészetet, és én voltam az egyetlen a tanszék történetében, aki egyéni levelezőként még három évig, tehát összesen öt évig járhattam régészetre. A magyar-történelem szakos tanári diplomám megszerzése után egy évig a Tömörkény István Gimnáziumban és Művészeti Szakközépiskolában tanítottam. Sohasem felejttem el, heti huszonöt órában hat különböző tanmenet szerint kellett tanítanom, szombaton délutánra mindig halálosan elfáradtam. Nagyon meghatározó volt, amikor a tanév végén odajött hozzám az egyik osztály küldöttsége. Azt kérték a gyerekek, tudják, hogy régész akarok lenni, és a múzeumban fogok dolgozni,

de ha lehet, legalább őket vigyem végig az érettségiig. Ezek a régi tanítványaim máig rám köszönnek az utcán, úgy látszik, sikerült valamilyen nyomot hagynom bennük.

– *Hogyan került a múzeumbhoz?*

– Nem volt státus, kötött volt a létszámkeret, ezért népművelőként vettek fel. Lipták Mária lett a főnököm, aki a közművelődési osztályunk vezetőjeként ma is a múzeumban dolgozik. Őt egyáltalán nem érdekelte, hogy régész akarok lenni, keményen megdolgoztatott. A kiállítások szervezésétől kezdve a meghívók széthordásán keresztül az akkor különösen sérelmesnek érzett plakátragasztásig mindent meg kellett csinálnom. Nagyon igyekeztem, mert tudtam, hogy ha népművelőként nem állok helyt, akkor sohasem fognak alkalmazni régészként. Óriási élmény volt, amikor Trogmayer Ottó átminősített régésztechnikussá. Más szemében ez visszalépés lett volna, én azonban kimondhatatlanul boldog voltam, mert attól kezdve állandóan az ásatásokon dolgoztam, Csanytelek-Újhalastón, Csongrád-Bokrosra, mindig oda mentem, ahová kellett.

– *Milyen volt az egyetemen a régészetoktatás, mit lehetett megtanulni?*

– Trogmayer Ottótól a paleolitikumtól kezdve a népvándorlás koráig rengeteg elméleti ismeretet elsajátítottunk, de mégis az volt a legfontosabb, hogy helyes szemléletet adott. Nemcsak azt tanulhattuk meg tőle, ha kezünkbe veszünk egy bronzkori edényt, az pontosan melyik kultúrába tartozik, hogyan kell leírni, közzétenni, tudományosan feldolgozni, hanem az egyes korszakokra is áttekintő rálátást adott. Megtanultuk, hogyan kell foglalkozni egy-egy néppel vagy kultúrával. Trogmayer Ottó nem elsősorban a tárgyakkal, hanem rajtuk keresztül a korszak emberével, eseményeivel, folyamataival foglalkozott, és ezt az átfogó tudást igyekezett átadni nekünk. Sokunk számára csak az egyetem végére állt össze a kép, azaz akkor értettük meg, hogy a Kárpát-medence vagy a szűkebb dél-alföldi régió évszázadai, évezredek hogyan követik egymást. Ezek az évszázadok, évezredek megteltek tartalommal, elkezdtek élni az egyes népcsoportok. Később ennek az európai látásmódnak a birtokában választottunk szűkebb szakterületet. Trogmayer Ottó mindig azt mondta nekünk, egy vidéki régésznek mindenhez kell értenie. Amikor a szentesi múzeumba kerültem, akkor jöttem rá, mennyire igaza van, hiszen az őskőkortól kezdve az újkorig mindent ki kellett ásatni, mindent értelmezni kellett. Nagyon fontos volt, hogy az általános, jól alkalmazható tudás megszerzése mellett arra is volt lehetőségünk, hogy specializálódjunk.

– *Trogmayer Ottó szokta mondani, nem tudóstojásokat képeznek a szegedi régészeti tanszéken, hanem alapos gyakorlati ismeretekkel rendelkező szakembereket.*

– Nagyon jól tudta, hogy a Kárpát-medence, azon belül is a mi megyénk hihetetlenül gazdag régészeti leletekben. Azt akkoriban még nem lehetett látni, hogy itt majd óriási autópályákat és elkerülő utakat építenek, amelyek nyomvonalán hatalmas régészeti feltáró munkára lesz szükség. Az egyetemen szerzett elméleti és gyakorlati tudást most jól tudjuk kamatoztatni. A Szegeden végzett régészeknek nagyon jó hírük van, mint gyakorlati szakembereknek, és hozzá kell tennem, hogy az elméletben sem maradunk el. A szegedi múzeum és az itt működő régészeti tanszék mára igazi tudományos műhellyé vált. Trogmayer Ottó mellett meg kell említenem Fodor István tanár urat, akitől csodálatos előadásokat hallgattam a magyar honfoglalás és középkor témaköréből. A gyakorlati képzésben segédkező Galánta Mártától, Horváth Ferencről és Kürti Bélától is rengeteget tanultam.

– *Hogyan került a szentesi múzeum élére?*

– 1982-ben kaptam meg a régész diplomát, és hamarosan, alig harmincévesen Trogmayer Ottó beledobott a mélyvízbe: kinevezett a szentesi múzeum igazgatójává. Mindig magam mögött éreztem őt, ami biztonságérzetet adott, mert tudtam, ha túl mély a víz, akkor utánam nyúl, nem hagyja, hogy megfulladjak. Szentes nagyon kemény iskola volt. Először el kellett, hogy fogadjanak. A szentesiek borzasztóan büszkék arra, hogy szentesiek. A kívülről jövőt befogadják, de bizonyítania kell, méltó arra, hogy maguk közül valóként kezeljék. Tíz kemény év után éreztem úgy, hogy otthon vagyok Szentesen. Annyira, hogy el se mennék. Ezalatt sikerült másfél új múzeumot felépíteni: múzeumi gyűjteményként és bemutatóhelyként megnyílt a Fridrich-fotóműterem és megkezdődött a Péter Pál Polgárház kialakítása is, ami ugyan nincs még kész, de már tartunk ott rendezvényeket.

– *Közben családayaként is helyt kellett állnia...*

– A harmincadik év a családi élet szempontjából is meghatározó volt az életemben. Amikor Szentesre költöztem, már volt egy kislányom, és ott született még két fiam. Már a kislánnyal együtt költöztünk át a szentesi múzeum szolgálati lakásába, ahol jelenleg is lakunk.

– *Mennyire maradt ideje az igazgatói feladatok mellett a kutatásra, a tudományos munkára?*

– Szegedről nézve Szentes maga volt a béke szigete. Képzelsen el egy nagy házat egy óriási liget kellős közepén, ahol mindig fantasztikus csönd van. Ha azt mondtam a kolléganőmnek, hogy délután muszáj befejeznem egy cikket vagy fel kell készülnöm az órára – előbb tanársegédként majd adjunktusként az egyetemen is oktattam –, akkor nagyon ritkán fordult elő, hogy mindenképpen aznap kellett valamit elintéznem. Szentesen sok időm maradt a szakmára, azokban az években írtam meg a délalföldi késő szarmata temetők elemzéséből a doktori disszertációt, tettem nyelvvizsgát németből. Mindezek mellett sikerült a múzeumot a város számára fontos helyllyé, a korábnál sokkal nyitottabbá tenni, ahol rengeteg látogató megfordult. Mind ebben óriási szerepe volt Rózsa Gábornak, gyermekeim apjának, aki korábban építőmérnökként Algyőn, az olajosoknál dolgozott, majd hatalmas vehemenciával vetette bele magát a munkába. Átképezte magát térképtörténésszé, 1983-tól kezdve állandó segítségem volt, Szentes műemlékvédelmével és még sok minden egyébgel is foglalkozik. Az ő támogatása, segítsége nélkül valószínűleg doktori disszertáció és nyelvvizsga sem lett volna, vagy csak sokkal nehezebben.

– *Miért épp a szarmaták a szíve csücske?*

– Érdekes történet! A régészetben, ugyanúgy, mint a legtöbb tudományágban vannak divatos szakterületek. A régészek közül rengetegen foglalkoznak például az avar korral és a honfoglalás korával, míg például a rézkorral és a szarmatákkal meglehetősen kevesen. Az egyik kezemen össze tudnám számolni, hányan vagyunk ma Magyarországon, akik ezt a korszakot kutatjuk, annak ellenére, hogy a szarmaták kora nagyon hosszú időszak volt, hiszen az i.sz. I. század első évtizedeitől egészen az V. század végéig, azaz közel félezer évig éltek itt a szarmaták, és a Dunától keletre eső Alföldet teljesen belakták. Rengeteg temetőjük, óriási településeik vannak, mégis elhanyagolt szakterületnek számított, amikor a pályámat kezdtem. Még a Tömörkény Gimnáziumban tanítottam, amikor 1979-ben Algyőn átvágtak a gázvezeték fektetésekor egy

szarmata temetőt. Nagyon csúnya látvány fogadott bennünket, amikor kimentünk a helyszínre. Az árok a legtöbb sír sarkát vagy közepét vágta át, ki voltak hányva az árok szélére a csontok, a gyöngyök, a különböző leletek. Trogmayer Ottó engem bízott meg a sérült sírok feltáráásával. Délelőtt tanítottam a gimnáziumban, délutánonként és hétvégenként rohantam ki az ásásra. A tanítványaim számára ez a munka nagyon izgalmasnak bizonyult, hétvégenként olykor a fél osztály ott lapátolt mellettem. A következő történelem órán mindig el kellett mesélnem, hogy mit találtunk, így gyakran elmaradt a feleltetés. Bár Trogmayer Ottó – akiről tudtam, hogy sohasem becsülte sokra a szarmatákat – nagyon elfoglalt volt, fontosnak tartotta, hogy a fiatal kollégákat szemmel tartsa, támogassa, így időnként kijött az ásásra. Emlékszem, egyik alkalommal vele jött a korszak egyik specialistája, Kőhegyi Miska bácsi, a bajai múzeum ma már nyugalmazott igazgatója. Hatalmas lelkesedéssel csomagolgattam ki a leleteket, amikor Trogmayer Ottó félrehívott, és halkán megkérdezte: „Gabi, te tényleg a szarmatákkal akarsz foglalkozni?” Hallgattam egy kicsit, mert átéreztem, hogy ez egy sorsdöntő pillanat, és azután határozott igennel feleltem. Ottó csak legyintett, és otthagyt. Eredetileg ugyanis őskoros régésznek indultam, mert a bronzkor érdekelt legjobban. Ám ahogy sorra kerültek elő a szarmata leletek, úgy éreztem, érdemes ezzel az elhanyagolt, kevésbé divatos korszakkal foglalkoznom.

- Ha már ennyit emlegettük a szarmatákat, kérem, meséljen róluk. Miért érdekes ez a nép, milyen tanulságai vannak a történelmüknek?

- Épp ezekben a hetekben dolgozom egy óriási anyagon, egy több mint hatszáz sírból álló szarmata temető elemzésén, amit Kőhegyi Mihály kollégám tárt fel a Bács-Kiskun megyei Madaras mellett, és amit most közösen publikálunk. A szarmaták egy keletről a Kárpát-medencébe érkezett nép, amelynek név szerint is ismert törzsei, a jazigok, a roxolánok és az alánok egymás után több hullámban vándoroltak be az Alföldre. Elsősorban a szomszédságuk határozta meg a történelmüket: nyugatról, a Duna mögött a Pannonia Provinciával voltak határosak, keletről pedig a dákok fenyegették őket. Úgy tűnik, hogy a kelták uralma után a frissen megalapított Pannonia Provincia saját érdekében hívta be a szarmatákat a későbbi Erdély területén megerősödő dák hatalom ellen. A szarmaták egyfajta védelmi sávot képeztek a Duna-Tisza-közén, majd a rómaiakkal együtt győztes hadjáratokat indítottak a dákok ellen. Később újabb és újabb szarmata csoportok érkeztek, a Duna-Tisza-köze után benépesítették a Tiszántúlt, a déli területeket és a Felső-Tisza vidékét is. Kisebb-nagyobb csetepaték persze a rómaiakkal is voltak, mégis ez a szinte szövetséges szomszédi kapcsolat évszázadokig fennmaradt. A szarmaták túléltek Pannonia Provinciát, hiszen még a hunok idején és a Gepida Királyság korában is itt találjuk őket. Később egy részük elvándorolt, egyes csoportjaikat betelepítették más provinciákba, más csoportjaik beolvadtak. Mire az avarok jönnek, 567 után, már nem találjuk nyomukat. Ugyanúgy, mint sok más nép a Kárpát-medencében, feloldódtak, eltűntek.

- Visszatérve a pályájához, hogyan lett a szegedi múzeum igazgatója?

- 1970-től Trogmayer Ottó vezette a múzeumot, az ő nyugállományba vonulása után ugyanúgy, mint más intézmények esetében, pályázatot írtak ki az igazgatói posztra. Ez az időszak nagyon izgalmas volt, kollégáimmal többször beszélgettünk arról, hogy Reizner Jánosnak, Tömörkény Istvánnak – nem is beszélve Móra Ferencről – komoly ásatásai voltak, s ezt a hagyományt folytatták az utódok, Csallány Dezső, Bálint Alajos és Trogmayer Ottó is. Kétségtelen, hogy a szegedi múzeumot a régé-

szeti gyűjteménye tette a nemzetközi kutatás számára ismertté és elismertté. Úgy éreztük, roppant fontos, hogy régész legyen az új igazgató is. Sokat beszélgettünk erről egymás között, végül a sikertelen első kör után azt mondtam a kollégáimnak, hogy a második körben beadom én is a pályázatom, mert betyárbeccsületből is kötelességem megpróbálni. Még akkor is, ha nem tűnök esélyesnek. Minden évben készítünk statisztikát: ma közel másfél millió műtárgyat őriznek a Csongrád megyei múzeumok. Ennek több mint hatvan százaléka régészeti anyag. Tehát nemcsak a hagyományok, hanem egyértelmű szakmai érvek is amellelt szóltak, hogy az új igazgató is régész legyen. A pályázatban nem az volt a legnehezebb, hogy mi lesz, ha nem nyerek, hiszen akkor elmondhattam volna, megtettem, amit lehet, nem sikerült, folytatom tovább a korábbi munkámat. Azt már sokkal nehezebb volt végiggondolni, minek nézek elébe, ha megválasztanak.

- Milyen meglepetések érték az igazgatói széleken?

- Több mint húsz éve dolgozom a megyében, és a szegedi múzeumtól sem szakadtam el soha. Jól ismertem a megyei múzeumi szervezetet, a városi múzeumokat és munkatársaikat. Hetente legalább egy napot Szegeden töltöttem, hiszen órákat adtam az egyetemen. Múzeumigazgatóként a tudományos munkára is elég jó rálátásom volt. Az első időszakban a pénzügyek áttekintése volt a legnehezebb, hiszen Szentesen negyvenezer forintos havi ellátmánnyal dolgoztam, itt pedig több száz millió forintért lettem felelős. A pénzügyi folyamatok értelmezésében szerencsére bátran támaszkodhattam a gazdasági igazgató szakmai hozzáértésére. Intézményvezetőként roppant fontos, hogy tudjak mindenféle pénzügyi kérdéstről, és értenem is kell hozzá bizonyos szinten.

- Milyen szakmai programmal, stratégiával vette át a múzeum irányítását?

- Mielőtt pályáztam volna, rengeteget olvastam Móra Ferenctől. A múzeumaink történetéből az derül ki, hogy sohasem voltak kitüntetett helyzetben. A múzeum mindig a magyar valóság része, ha szegények vagyunk, ha gondjaink vannak, az ugyanúgy tükröződik a múzeumaink működésében, mint a kórházainkban vagy az iskoláinkban. Egy nehéz átmeneti időszakban a múzeumok sem fejlődhetnek dinamikusán. Megszorítások idején a támogatások elosztásakor a múzeumok mindig a sor végén kullognak. Azt is tudtam, hogy a munkatársaink anyagi megbecsültsége egészen elképesztő. Ma már ott tartunk, hogy a többi közalkalmazottat sokkal jobban megfizetik, mint a muzeológusokat. Vannak olyan középfokú végzettségű középkádereink, akiknek negyven-ötven ezer forintos bruttó fizetésből kellene megélniük. Elsősorban két dologra építhetem: arra, amit az elődök hagytak ránk és a kollégáim megszállottságára. Az elmúlt százhusz évben óriási műtárgyállomány halmozódott fel a múzeumainkban, ami hatalmas értéket képvisel, a nemzeti kincsünk jelentős része. Ennek tudatában van a fenntartásunkért, működtetésünkért felelős megyei önkormányzat. Legalább ilyen fontos a kollégáim szakmaszeretete, hiszen a muzeológusok többsége nem a fizetéséért dolgozik. Ezt azért kell hangsúlyoznom, mert mára annyira anyagiassá vált a világ, hogy általában az az elsődleges szempont, mennyi a fizetés. Sok kollégám felkészültségét, tudását máshol, több fizetésért is kamatoztathatná, mégis marad, és sokszor munkaidőn túl is megszállottan dolgozik. Mindezekre bizton építhetem. Igyekeztem a gyűjtő-tudományos-feldolgozó munkát azzal segíteni, hogy az első pillanattól kezdve maximálisan számítok a múzeumok igazgatóinak véleményére. Havonta tartunk vezetői értekezletet, ahol megtervezetten beszélünk a múzeumi hálózat ügyei-

ről, és szinte mindenről – műtárgyvásárlásról, felújításról, karbantartásról – közösen döntünk. Ugy gondolom, ha a kollégáim érzik, hogy beleszólhatnak az intézmény működésébe, akkor nagyobb kedvvel dolgoznak, még inkább sajátjuknak érzik a múzeumot. Talán nem hangzik szerénytelenségnek: igyekszem személyes példával is elől járni. Ha én nem érek be időben, akkor milyen alapon kérem, hogy más időben itt legyen? Ha az igazgatói elfoglaltságom mellett nem teszek le tudományos cikket az asztalra, akkor mástól hogy várjam el? Beiratkoztam a budapesti doktori iskolába, írom a második disszertációm, tudományos cikkeket készítek, előadásokat tartok, kiállításokat nyitok meg, mert hiszek abban, hogy a személyes példa – akármilyen elcsépelten hangzik is, és akármennyire kiment már a divatból – nagyon fontos.

- Hogyan győzi mindezt energiával háromgyermekes családként?

- Néha én is megkérdem magamtól. Szerencsére nagyok már a gyermekeim – a legidősebb 19, a középső 16 és a legifjabb 13 éves –, és nagyon jól tudják, hogy milyen terheim vannak. Amióta Szegedre járok dolgozni, még önállóbbak lettek és még eredményesebbek az iskolában. A két nagyobbik Hódmezővásárhelyre jár középiskolába, így tudják, mit jelent a mindennapos ingázás. A buszozás, főleg ha jut az embernek ülőhely, nem is olyan borzasztó.

- Egy ekkora intézmény igazgatójának kijárna egy szolgálati autó...

- Lehet, hogy kijárna, de a múzeum szegény, ezért nem tartunk még ott, hogy az igazgató szolgálati autót tartson. Most épp egy nagy szakmai átvilágítás előtt állunk, ugyanis a fenntartó megyei önkormányzat szeretné a szakmai munka tükrében, annak átvilágításával felfedni a tartalékainkat. Az egyik nyilvánvaló cél a költségvetésünk csökkentése, mert sokba kerül a múzeum, hiszen óriási a szervezetünk, 154 állandó munkatársa van a hálózatunknak a megyében, és még körülbelül nyolcvan embert foglalkoztatunk, ami országos viszonylatban is soknak számít. Természetesen nem önmagáért van ez a rengeteg ember, hanem mert az ország egyik legnagyobb, legtöbb műtárgyat őrző és legjobban működő múzeumi szervezete vagyunk. Az eredmények nem jönnek létre önmaguktól, ahhoz, hogy értéket tudjunk teremteni és továbbadni, invesztálni kell. Örülök az átvilágításnak, mert – ismerve a többi megyei múzeumi szervezetet is – meggyőződésem, az fog kiderülni, hogy nagyon takarékosan és jól gazdálkodva használjuk fel a lehetőségeinket és a maximumot hozzuk ki magunkból és a múzeumainkból.

- Azt mondják, láthatóan csapatépítésbe kezdett.

- Lehet, hogy nem mindig szimpatikus: nagyon eredménycentrikus vagyok, azaz azt értékelem, amit letesznek a kollégák az asztalra. Sok mindenről lehet sokáig beszélni, de szeretem látni, mikor záródik le egy munka, és mikor látjuk az eredményt. Legyen szó egy állandó kiállításról vagy egy tanulmánykötet megjelentetéséről. Talán ez a fajta céltudatosság egyfajta szelekciót is eredményez, azaz olyan munkatársakat választok magam mellé, azok kerülnek vezetői beosztásba, akik hasonlóképpen gondolkodnak. Talán azért is tűnhet úgy, hogy megpezdült az élet a múzeumban. Például a szentesi múzeum élére a szakmailag elismert, rendkívül agilis Szabó János József került, aki megyei múzeumigazgató-helyettes és tudományos titkár volt Heves megyében. Miután látta az itteni lehetőségeket, Szentest választotta. Csongrádon szinte egy új múzeum jön létre, hiszen felújítottuk az egész épületet, és új állandó kiállításokat hozunk létre. Talán az év végére megoldódik a szegedi gyűjteményünk elhelyezésének

évtizedes gondja is. Az algyői barakkokban beáznak, penészednek a féltett kincseink, és temperáló fűtésre sincs lehetőség. Most úgy tűnik, megyei összefogással sikerül egy mindenféle szempontból megfelelő, nagy és korszerű raktárt kialakítanunk. Ha sikerül, ez lesz az ötéves igazgatói ciklusom legnagyobb eredménye. Közben azon is dolgozunk, hogy a szentesi múzeum az összes külső raktári anyagával együtt átkerüljön jelenlegi helyéről a város legimpozánsabb, legnagyobb központi épületébe, a volt megyeházára. Makót is említhetném, ahol mára ugyancsak sikerült megoldani a raktározási gondokat.

– *Komoly átalakítási munkálatok folynak a szegedi vármaradványban is.*

– A várral ugyanaz volt a gondunk, mint annyi más épületünkkel: olyan rossz volt az állaga, hogy az már veszélyeztette a benne lévő kiállítást és magát az épületet is. A vár lapos tetejét többször is szigetelték, ám a boltívek fölötti, néhol több méteres betömörített föld átázott, és a nedvesség végigcsorgott a boltozatokon és a falakon. Tartahatatlan állapot alakult ki, ezért az a terv született, hogy le kell fedni. A vármaradvány tetején lévő teret szerettük volna hasznosítani, ezért a megyei önkormányzat egy raktárprogrammal pályázott, amire több tízmillió forintot nyert. Ebből a pénzből lefedjük a várat, a sátortető alatt kialakítunk egy régészeti raktárt, ahová az algyői barakkokban veszélyeztetett műtárgyaink nagy részét be tudjuk hozni. A középső részen egy olyan teret alakítunk ki, ahol kisebb előadásokat, foglalkozásokat lehet majd tartani. Az alsó, boltozatos térben ugyanúgy kiállítást fogunk rendezni, mint korábban. Szeretnénk a kőtárunkat méltóképpen elhelyezni és a várhoz kapcsolódó csúf kazánházat elbontani. Készült egy új fogadó rész is a vár elején, ahol a ruhatár, a mosdó és a pénztár kap helyet. Közben előkerült a Szent Erzsébet templom maradványa, amit nagyon meg kell becsülnünk, hiszen borzasztóan kevés középkori emléke van a városnak. A kazánház lebontása és a kőtár áthelyezése során további régészeti kutatásokat végzünk majd, és az eredményektől függően a feltárás és a dokumentálás után be fogjuk mutatni a templomot. Természetesen ez hosszú folyamat lesz, hiszen például a kazánház elbontása előtt meg kell oldanunk a múzeum fűtését. Ez gazdaságossági szempontból is roppant fontos, hiszen a jelenlegi fűtési rendszer korszerűtlen. A vár építkezési munkálatai még az idén befejeződnek, így már tervezzük a várostörténeti kiállítást.

– *A hatalmas régészeti anyag mellett a múzeum nagy képzőművészeti gyűjteménnyel is rendelkezik, rengeteg festmény található a raktárban, amelyeket jó lenne megmutatni a közönségnek. Milyen tervek vannak ezzel kapcsolatban?*

– A képzőművészeti táruink tragikusan zsúfolt, a műalkotások egy részét kénytelenek vagyunk olyan helyen tárolni, ami méltatlan ehhez a műtárgycsoporthoz. Ha a szegedi raktárt sikerül megszereznünk, akkor föllélegezhetünk, mert a műtárgyegyüttesek egy része a hőmérséklet, a páratartalom és a biztonság szempontjából is megfelelő helyre kerülhet. A központi épületben még vannak olyan tereink, amelyeket kiállításra fel tudunk használni. A bőség zavarával küszködünk, Tömörkény, Móra, Juhász Gyula és még sok jelentős író, költő élt ebben a városban, ezért szeretnénk egy irodalomtörténeti blokkot is kialakítani. Ugyanakkor szükség lenne olyan termekre, ahol mindig változtatva az anyagot újabb és újabb gyűjteményegységeket mutathatunk be. Már el is indítottuk a „Raktáraink kincseiből” című sorozatunkat, amelynek részeként a természettudományi raktár egy része költözött fel a kiállítási térbe, az év végén pedig a numizmatikai gyűjteményt fogjuk bemutatni. Az a célunk, hogy olyan anyagok is a nagyközönség elé kerülhessenek, amelyek korábban csak a tu-

dományos kutatók számára voltak elérhetőek. Az utóbbi időben egyre több a szakmai kiállításunk, Móra-emlékkiállítás rendeztünk, most látható a „Jazigok, roxolánok, alánok” című tárlatunk, ősszel pedig a gepidák régészeti emlékeit mutatjuk be. A leg-egyszerűbb, legkevesbé idő-, pénz- és energiaigényes egy képzőművészeti tárlat megrendezése, a legtöbb múzeum ezt a megoldást választja. A képzőművészeti anyagunkban is megpróbálunk feltáró munkát végezni, tervbe vettük a Waltner-hagyaték bemutatását. A szegedi gyermekklinika egykori igazgatója és felesége nagyon szép képzőművészeti gyűjteményt hagyott a múzeumra, amelynek méltó bemutatásával régóta adósak vagyunk.

- A múzeum igazgatójaként közéleti szerepet is kell játszania. A politika mennyire hat az intézmény működésére?

- A politika hatását már szentesi múzeumigazgatóként megéltem, amikor a volt megyeháza sorsáról vitatkoztak a pártok a városi közgyűlésen. Érezhető volt, hogy nemcsak az épület sorsáról van szó, hanem pártérdekekről is. Felszólalásomban szakmai érveket kellett felsorakoztatnom amellet, hogy az épület múzeum legyen. Azzal kezdtem a mondandómat, hogy végighallgatván a különböző pártok érveit először a pártállásomat kell tisztáznom: amióta múzeumban dolgozom múzeumpárti vagyok, és az is maradok. A munkámat alapvetően ez határozza meg. A városok vezetőivel jó a viszonyom, kimondottan jó személyes kapcsolat fűz Szentes, Csongrád és Makó polgármesteréhez és a kultúráért felelős munkatársaikhoz. Hódmezővásárhelyen átmeneti állapot van, köztudott, hogy Rapcsák András polgármester úr szerette volna a városnak megszerezni a helyi múzeumot, amit szakmailag nagyon elleneztem. Szegeddel is sokágú a kapcsolata a múzeumnak, több rendezvényt – például a hagyományos nyári tárlatokat – közösen szervezünk és kivitelezünk. Akadnak olyan évfordulók, amikor a város különösen figyel a múzeumra, ilyen volt legutóbb például a Móra Ferenc születésének 120. évfordulóján szervezett egész napos rendezvénysorozatunk. Talán nem tartanak maximalistának, ha hozzáteszem, azért nem vagyok teljesen elégedett ezzel a munkakapcsolattal, mert lehetne színesíteni a palettát, és sokkal több közös kapcsolódási pontot találni. Jó lenne, ha a város vezetése felismerné, milyen lehetőségek vannak a múzeumban, s ezeket jobban kihasználná. Szegeden különösen az általános iskolákkal sikerült kialakítanunk gyümölcsöző együttműködést. Amikor a szegedi múzeum igazgatója lettem, az első teendőim közé tartozott, hogy Szalay István polgármester úrnak küldtem egy levelet, amiben leírtam: a múzeum tulajdonképpen egy szigeten van, nehezen lehet megközelíteni, nincs gyalogátkelőhely, ha valaki kocsival, autóbusszal jön, nem talál parkolóhelyet. Szalay polgármester úr és utódja, Bartha László polgármester úr sem tudott ebben segíteni. Úgy érzem, az intézmény kicsit el van zárva a közönségtől, minden alkalommal az életüket veszélyeztetik az óvodás és iskolás csoportok, amikor meg akarják közelíteni az épületet.

- A statisztikákból kiderül: az elmúlt másfél évtizedben csökkent a múzeumok látogatottsága. Kevesebb az osztálykirándulás, a családok ritkábban vállalkoznak hétvégi országjáró túrákra. Hogyan hat ez a csökkenő érdeklődés a múzeumokra?

- Igaz, amit a kérdésében megfogalmazott, de látok egy másik folyamatot is, ami hosszú távon nagyon biztató a múzeumok számára. A rendszerváltozás óta egyre inkább nő az igény az emberekben arra, hogy saját családjuk, közösségük, lakóhelyük történetét megismerjék. Korábban vagy nem lehetett, vagy nem egészen az szerepelt a feldolgozásokban, különböző kiadványokban, újságcikkekben, ami a valóság. Egy-

fajta felszabadultság érezhető az emberekben, ami abban is megnyilvánul, hogy a nehéz anyagi viszonyok ellenére is folynak helytörténeti kutatások. Minden évben meghirdetjük megyei és országos szinten a néprajzi és a helytörténeti gyűjtő pályázatot, és erre még mindig vannak jelentkezők, holott a pályadíjak kicsik, az ezzel járó munka pedig óriási. Az önismeret utáni vágy, a gyökerek utáni kutatás igénye erősödik az emberekben. Szemmel látható és múzeumi szempontból is fontos, hogy vannak olyan helyek, ahol most alakulnak ki vagy teljesednek ki a kisgyűjtemények, az iskolatörténeti gyűjtemények, a kisvárosok, falvak értékes helytörténeti gyűjteményei. Ezekre nekünk is van rálátásunk, mert szakmai kérdésekkel bizalommal fordulnak hozzánk, mi pedig örömmel segítünk. Mivel az emberekben mindenféle politikától függetlenül van igény arra, hogy legyenek múzeumok, ezért lesznek is.

- A harmadik évezred küszöbén hogyan látja a múzeumok jövőjét, mit gondol, hogyan változik meg a szerepük?

- A múzeum ma tudományos műhely, és azoknak az embereknek a találkozóhelye, akik a művészet és a tudomány iránt érdeklődnek. Ugyanakkor egy olyan iskola is, ahol a gyerekek rengeteget tanulhatnak. A múzeum egyszerre szórakoztat, gyönyörködtet és tanít, persze azt is jól tudjuk, hogy nem mindenki számára egyformán fontos, hiszen csak egy bizonyos réteg tekinthető rendszeres látogatónak. Ennek ellenére sokkal több ember tartja fontosnak a működését, azt, hogy megőrizze mindazt, amire esetleg csak egy évszázad múlva lesznek kíváncsiak az utódaink. A muzeológusok óriási felelőssége, hogy a múlt megőrzésre érdemesnek tartott hiteles tárgyi és szellemi maradványait összegyűjtsék, dokumentálják és fennmaradását biztosítsák. Mert hiába lesz általánosan elterjedt a számítógép, az Internet, a CD-lemez, bármilyen új technikai eszköz, a tárgyaknak meg kell maradniuk, hiszen csak azok az igazán hitelesek. Természetesen mi is haladunk a korrallal, egymás után olyan számítógépes pályázatokat nyerünk, amelyek segítségével több programot is elindíthatunk. Elkészült és folyamatosan bővül a honlapunk az Interneten, amelyre az egész múzeumi szervezetünk felkerült. Rajtunk kívül eddig egyetlen megye tudta ezt megcsinálni. Tavaly öt és fél millió forintot nyertünk hálózatépítésre, amiből számítógépeket is vásároltunk, így ma már jól el vagyunk látva korszerű eszközökkel. Jövőre a megye összes múzeumának számítógépeit össze fogjuk kapcsolni, így ha kíváncsi vagyok például arra, hogy milyen római fibulákat lehet találni a szentesi gyűjteményben, akkor nem kell odamennem, hanem a számítógépes rendszeren keresztül el tudom érni az adatbázist. Ez óriási előrelépés lesz, hiszen nemcsak pénzt, időt, energiát takarítunk meg, hanem kíméljük a műtárgyainkat is. Olyan nyilvántartásokat fogunk vezetni, amelyek lehetővé teszik a távkutatást is. Ezzel a programmal országosan is élen járunk. Jövőre szeretnénk létrehozni a virtuális múzeumot, hogy látogatóink olyan technikai csodákkal is találkozzanak, mint amilyenek például a Természettudományi Múzeumban működnek. Jövő májusban, a múzeumi világnapra számítógépes informatikai kiállítást rendezünk, ugyanis van Szegeden egy országosan is egyedülálló gyűjtemény, amely a kezdetektől bemutatja a számítástechnika fejlődését. Szeretnénk ezzel a kiállítással is hozzájárulni, hogy megoldódjon a gyűjtemény sorsa. Bennünket, muzeológusokat sokan kicsit furcsa, bogaras embereknek tartanak, akik csupa ósággal foglalkoznak, holott mi is benne élünk a mai magyar valóságban.

Hollósi Zolt